

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.49>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) НА РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УКРАЇНІ

Петриченко О.П.,

*аспірант кафедри державно-правових і гуманітарних наук**Навчально-наукового гуманітарного інституту**Таврійського національного університету**імені В. І. Вернадського*

Петриченко О.П. Організаційно-правові засади державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу в Україні.

Стаття присвячена характеристиці організаційно-правових засад державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу в Україні. Зазначено, що державний енергетичний нагляд (контроль) здійснюється в межах єдиної державної політики у паливно-енергетичному комплексі України та є особливим видом контрольно-наглядової діяльності на ринку природного газу, котрий характеризується поєднанням загальних (властивих державному контролю загалом) та спеціальних ознак – притаманні саме йому (щодо предмету державного енергетичного нагляду (контролю), його об'єкту, форм здійснення, заходів реагування, процедури реалізації та ін.). Проаналізовано співвідношення понять у досліджуваній сфері та підкреслено, що поняття «державний нагляд (контроль) на ринку природного газу» та «державний енергетичний нагляд (контроль) на ринку природного газу» співвідносяться як родове та видове поняття, адже на ринку природного газу в Україні мають місце й функціонують також інші види державного нагляду (контролю). Окрему увагу приділено характеристиці процедури здійснення державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу як виду інспекційної адміністративної процедури, що регулюється Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. з урахуванням вимог Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. Вказано, що нормативно-правове регулювання державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу відзначається комплексним характером, здійснюється законодавчими актами України різної юридичної сили та потребує подальшого вдосконалення на шляху адаптації до європейських стандартів. Зокрема, суттєвим кроком у напрямі європеїзації законодавства у сфері функціонування ринку природного газу стало ухвалення та набуття чинності Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р., положення якого інтегруються в інспекційну діяльність і сприяють захисту прав учасників ринку природного газу. Зроблено висновок, що ефективне здійснення державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу набуває особливого значення в умовах реалізації євроінтеграційного курсу України та воєнного стану, який зумовлює підвищені вимоги до безпеки і надійності функціонування газової інфраструктури.

Ключові слова: державний нагляд, контроль, енергетичний нагляд, нафтогазова галузь, ринок природного газу, адміністративно-правове забезпечення.

Petrychenko O.P. Organizational and legal principles of state energy supervision (control) in the natural gas market in Ukraine.

The article is devoted to the analysis of the organizational and legal principles of state energy supervision (control) in the natural gas market in Ukraine. It is noted that state energy supervision (control) is carried out within the framework of a unified state policy in the fuel and energy sector and represents a specific type of supervisory and control activity in the natural gas market. This activity is characterized by a combination of general features (inherent to state control in general) and specific features – inherent solely to it – such as the subject of state energy supervision (control), its object, forms of activity, response measures, implementation procedures, etc. The article analyzes the correlation of concepts in the field under study and emphasizes that the concept of «state supervision (control) in the natural gas market» and «state energy supervision (control) in the natural gas market» are related as generic and specific concepts. This is because other types of state supervision (control) also exist and operate in Ukraine's natural gas market. Special attention is paid to the characteristics of the procedure for implementing state energy supervision (control) in the natural gas market as

a type of inspection procedure, which is regulated by the Law of Ukraine «On the Basic Principles of State Supervision (Control) in the Sphere of Economic Activity» dated April 5, 2007, taking into account the provisions of the Law of Ukraine «On Administrative Procedure» dated February 17, 2022. It is indicated that the legal regulation of state energy supervision (control) in the natural gas market is of a complex nature, is carried out by legislative acts of various legal force, and requires further improvement toward alignment with European standards. In particular, a significant step toward the Europeanization of legislation in the field of natural gas market operation was the introduction of the Law of Ukraine «On Administrative Procedure» dated February 17, 2022, whose provisions are being integrated into inspection activities and help protect the rights of natural gas market participants. The article concludes that effective implementation of state energy supervision (control) in the natural gas market is of particular importance in the context of Ukraine's European integration course and under martial law, which imposes increased requirements on the safety and reliability of gas infrastructure operations.

Key words: state supervision, control, energy supervision, oil and gas sector, natural gas market, administrative and legal support.

Постановка проблеми. В умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, яка ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. та передбачає положення відносно торгівлі природним газом та іншими енергоносіями (Глава 11) [1], на шляху виконання передбаченого «Планом України» завдання стосовно розширення можливостей для видобутку, зберігання та постачання природного газу [6] важливого значення набуває забезпечення законності у сфері функціонування ринку природного газу. Одним із основних засобів забезпечення законності у цій сфері є державний енергетичний нагляд (контроль). При цьому, як обґрунтовують науковці, державний нагляд (контроль) розглядається як запорука здійснення ефективної державної енергетичної політики [8, с. 3]. Наведене зумовлює необхідність розбудови ефективної системи державного нагляду (контролю) на ринку природного газу в Україні, вдосконалення її організаційно-правового забезпечення з огляду на сучасний стан розвитку економіки України, враховуючи міжнародні зобов'язання України перед європейськими партнерами, а також виклики і загрози воєнного стану. Вищевказані обставини зумовлюють актуальність дослідження як теоретичних засад, так і організаційно-правового забезпечення державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу в Україні.

Стан опрацювання проблеми. Проблеми державного нагляду (контролю) є традиційним предметом уваги вітчизняних вчених-адміністративістів, як-то О.Ф. Андрійко, В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, Т.О. Коломоєць, В.Я. Настюка, Л.А. Савченко та ін. Науковці досліджували загальну теорію державного нагляду (контролю), його сутнісні риси та співвідношення суміжних понять, систему суб'єктів та їх правовий статус, процедуру здійснення контрольно-наглядової діяльності тощо. Низка праць було присвячено й проблематиці державного нагляду (контролю) у сфері енергетики (Д.О. Бакай, Ю.В. Ващенко, А.М. Новицький, Н.І. Скорейко, С.Ф. Федоренко та ін.). У свою чергу, вивчення наукової літератури свідчить, що питання організаційно-правового забезпечення державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу розглядаються переважно у контексті більш загальної проблематики та потребують спеціального дослідження з урахуванням сучасного стану адміністративно-правового забезпечення ринку природного газу в Україні в умовах його європеїзації. Наведені обставини і зумовлюють постановку **завдань** цієї наукової статті, що полягають у характеристиці організаційно-правового забезпечення державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу.

Виклад основного матеріалу. Державний енергетичний нагляд (контроль) на ринку природного газу нормативно визначається як «діяльність з нагляду (контролю) за дотриманням вимог нормативно-правових актів з питань технічної експлуатації і технічного стану об'єктів газової інфраструктури (крім газовидобувних підприємств та газосховищ), систем газопостачання зріджених (скраплених) вуглеводневих газів, а також внутрішньобудинкових систем газопостачання, газових мереж зовнішнього та внутрішнього газопостачання, газовикористовуючих установок та обладнання, димоходів, димових і вентиляційних каналів та систем об'єктів споживачів, у яких встановлено газовикористовуючі установки та обладнання» (п. 7⁻² ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ринок природного газу» від 09.04.2015 р. [4]). З огляду на те, що державний енергетичний нагляд (контроль) на ринку природного газу є особливим видом державного контролю та перш ніж визначити його специфічні риси, насамперед, звернемось до теоретичних напрацювань щодо сутності та рис державного контролю.

Так, О.Ф. Андрійко визначає державний контроль як діяльність державних органів, що полягає у спостереженні, аналізі та перевірці об'єктів контролю і спрямована на запобігання, виявлення та припинення дій, що суперечать встановленим державою нормам, правилам і стандартам [7, с. 30]. З позиції І.К. Залюбовської, державному контролю властива така сукупність ознак: 1) існування між органом (посадовою особою), що контролює, та підконтрольним об'єктом відносин владної підпорядкованості; 2) об'єктом контролю є законність та доцільність діяльності підконтрольного об'єкта; 3) право контролера застосовувати до підконтрольного заходи впливу за допущені правопорушення; 4) контроль є особливим процесом, який складається з трьох чітко визначених стадій: а) установка нормативів, б) співвідношення цих нормативів з реальними діями підконтрольних об'єктів, в) корегування виявлених відхилень [10, с. 13]. В.С. Шестак характеризує державний контроль як самостійно чи зовнішньозініційовану діяльність уповноважених на те суб'єктів, яка спрямована на встановлення фактичних даних щодо об'єктів цього контролю з метою визначення її відповідності тим правомірним оціночним критеріям, які припускають застосування адекватних одержаному результату заходів реагування в унормованому порядку [13, с. 16-17].

Всі риси, притаманні державному контролю властиві й державному енергетичному нагляду (контролю) на ринку природного газу (як загальні риси). Водночас, державному енергетичному нагляду (контролю) характерні й спеціальні ознаки – властиві саме йому як особливому виду контролюльно-наглядової діяльності. Грунтуючись на теоретичних напрацюваннях відносно державного контролю та враховуючи сучасний стан законодавства у сфері функціонування ринку природного газу можна виокремити такі спеціальні ознаки державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу:

а) предметом державного енергетичного контролю (нагляду) на ринку природного газу є господарська діяльність суб'єктів ринку природного газу та інших осіб у частині дотримання вимог нормативно-правових актів з питань технічної експлуатації і технічного стану об'єктів газової інфраструктури (крім газовидобувних підприємств та газосховищ), систем газопостачання зріджених (скраплених) вуглеводневих газів, а також внутрішньобудинкових систем газопостачання, газових мереж зовнішнього та внутрішнього газопостачання, газовикористовуючих установок та обладнання, димоходів, димових і вентиляційних каналів та систем об'єктів споживачів, у яких встановлено газовикористовуючі установки та обладнання (ч. 4 ст. 8¹ Закону України «Про ринок природного газу» від 09.04.2015 р.) [4]. Слідом «державний енергетичний нагляд (контроль) на ринку природного газу» можна вважати видом «державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». *Об'єктом же такого нагляду (контролю)* є певний суб'єкт ринку природного газу (оператор газорозподільної системи, оптовий продавець, постачальник, споживач та ін.), які провадять відповідну діяльність;

б) суб'єктом, який здійснює державний енергетичний нагляд (контроль) на ринку природного газу, є центральний орган виконавчої влади (далі – ЦОВВ), що реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) на ринку природного газу, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через відповідного міністра згідно із законодавством [5]. Таким ЦОВВ є Державна інспекція енергетичного нагляду України (далі – Держенергонагляд). Держенергонагляд є ЦОВВ, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра енергетики та який реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання, а також на ринку природного газу (постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України» від 14.02.2018 р.) [5, п. 1].

Держенергонагляд здійснює такі завдання як: 1) реалізація державної політики у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання, а також на ринку природного газу; 2) внесення на розгляд Міністра енергетики пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання, а також на ринку природного газу; 3) організація та здійснення державної політики у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання, а також на ринку природного газу. Відповідно до покладених на нього завдань Держенергонагляд, зокрема, здійснює державний енергетичний нагляд (контроль) за: а) дотриманням суб'єктами ринку природного газу та іншими особами (далі – учасники ринку природного газу) вимог нормативно-правових актів з питань технічної експлуатації і технічного стану газорозподільних систем, внутрішньобудинкових систем газопостачання, газових мереж внутрішнього газопостачання, безпеки використання в побуті приладів і вузлів обліку природного газу, димових і вентиляційних каналів житлових і громадських будинків, їх випробування та ремонту, а також виконання робіт для забезпечення безпеки використання природного газу в побуті; б) дотриманням суб'єктами ринку природного газу, в тому числі на об'єктах його видобутку, вимог нормативно-правових актів з питань технічного стану приладів і вузлів обліку природного газу.

Держенергонагляд здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи. Сьогодні у системі Держенергонагляду функціонують територіальні органи двох типів: по-перше, це управління в областях та м. Києві – їх всього 22; по-друге, це міжрегіональні управління, юрисдикція яких охоплює дві або три області з АРК, – їх всього 2 [11].

Принагідно варто зауважити, що Держенергонагляд є не єдиним суб'єктом, котрий реалізує контрольно-наглядові функції на ринку природного газу України. До таких органів належить також Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП). Відповідно до законодавства України НКРЕКП є колегіальним органом, що здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Зокрема, НКРЕКП здійснює державний контроль за дотриманням суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, законодавства у відповідних сферах та ліцензійних умов шляхом проведення планових та позапланових виїзних, а також невиїзних перевірок відповідно до затверджених ним порядків контролю [4]. Наведене положення дає підстави для твердження, що такі поняття як «державний нагляд (контроль) на ринку природного газу» та «державний енергетичний нагляд (контроль) на ринку природного газу» співвідносять відповідно як родове та видове поняття;

в) форми державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу.

Держенергонагляд здійснює функції та реалізує повноваження повноваження шляхом проведення відповідних обстежень, перевірок, оглядів, інспектування об'єктів газорозподільних систем, внутрішньобудинкових систем газопостачання, газових мереж внутрішнього газопостачання, димових і вентиляційних каналів житлових і громадських будинків, їх випробування, ремонту [4];

г) заходи реагування за результатами державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу.

Держенергонагляд має право, зокрема: а) видавати учасникам ринку електричної енергії, учасникам ринку природного газу та суб'єктам відносин у сфері теплопостачання обов'язкові для виконання *розпорядчі документи* щодо усунення порушень вимог нормативно-правових актів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, технічного стану електричних, теплових, тепловикористальних установок і мереж, експлуатації, проектування, будівництва, підтвердження готовності до роботи теплових, тепловикористальних установок і мереж, користування енергією у сфері теплопостачання, з питань технічної експлуатації і технічного стану газорозподільних систем, внутрішньобудинкових систем газопостачання, газових мереж внутрішнього газопостачання, безпеки використання в побуті приладів і вузлів обліку природного газу, димових і вентиляційних каналів комунально-побутових об'єктів, житлових і громадських будинків, їх випробування та ремонту, а також виконання суб'єктами господарювання робіт із забезпечення безпеки використання природного газу в побуті; б) ініціювати зупинення експлуатації електричних, теплових, тепловикористальних установок і мереж, енергетичного обладнання, а також об'єктів газорозподільних систем, внутрішньобудинкових систем газопостачання, газових мереж внутрішнього газопостачання у зв'язку з їх незадовільним технічним станом та/або організацією їх експлуатації шляхом подання відповідного *позову до адміністративного суду* на підставі акта, складеного за результатами здійснення заходу, в ході якого виявлено їх незадовільний технічний стан та/або організацію їх експлуатації та ін.;

г) процедура державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу є видом адміністративної процедури з реалізації інспекційних повноважень, в основі якої інспекційне провадження – сукупність послідовно здійснюваних процедурних дій та прийнятих процедурних рішень, спрямованих на встановлення інспекційним органом відповідності поведінки особи вимогам закону, та завершується прийняттям адміністративного акту і його виконанням [12, с. 4]. З огляду на існуючу у науці класифікацію адміністративної процедури [Див.: 9, 12, 14 та ін.] адміністративну процедуру з державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу слід відносити до процедур, які: а) можуть ініціюватись адміністративним органом; б) здійснюються одним суб'єктом публічної адміністрації; в) пов'язані із втручальним провадженням тощо.

Держенергонагляд здійснює контрольно-наглядову діяльність за процедурою, що визначається Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. [3] з урахуванням вимог Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. [2]. Таким чином, наведені два закони застосовуються у взаємодії до регулювання інспекційних відносин за участю Держенергонагляду. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» встановлює принципи проведення перевірок суб'єктів господарювання, порядок здійснення планових та позапланових перевірок, права та обов'язки інспекторів і суб'єктів господарювання, строки, форми та наслідки перевірок. При цьому, Закон «Про адміністративну процедуру» регламентує базові принципи адміністративної процедури, у тому числі принципи безсторонності (неупередженості) адміністративно-

го органу, презумпції правомірності дій та вимог особи, гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні, право особи висловити свою позицію перед прийняттям рішення та ін. Прийняття та набуття чинності Законом «Про адміністративну процедуру» сприяло європеїзації та вдосконаленню процедури державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу, забезпеченню прав і свобод учасників ринку природного газу у ході інспекційного провадження, визначенню структури та змісту адміністративного акту – рішення або юридично значущої дії індивідуального характеру, прийнятого (вчиненої) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямованого (спрямованої) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб). Інспекційне провадження Держенергонагляду реалізується за такими стадіями: а) ініціювання інспекційного провадження; б) відкриття інспекційного провадження та підготовка до здійснення інспекційного заходу; в) здійснення інспекційного заходу; г) прийняття адміністративного акта; г) адміністративне оскарження (факультативна стадія).

Нормативно-правове регулювання державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу в Україні відзначається комплексним і багаторівневим характером та здійснюється законодавчими актами різної юридичної сили, зокрема законом України «Про нафту і газ» від 20.04.2000 р., законом України «Про ринок природного газу» від 09.04.2015 р., законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р., законом України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р., постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України» від 14.02.2018 р., постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу» від 03.01.2024 р., наказом Міністерства енергетики України «Про затвердження Правил технічної експлуатації систем газопостачання» від 21.10.2024 р. та ін. Важливого значення для подальшого вдосконалення законодавства України у сфері функціонування ринку природного газу, у тому числі для розвитку організаційно-правових засад державного енергетичного нагляду (контролю) у цій сфері, набуває адаптація до європейських стандартів, зокрема практичне впровадження європейських директив та регламентів, як-то Директиви 2009/73/ЄС «Про спільні правила внутрішнього ринку природного газу та про скасування Директиви 2003/55/ЄС» від 13.07.2009 р., Регламенту (ЄС) 715/2009 «Про умови доступу до мереж транспортування природного газу та яким скасовується Регламент (ЄС) 1775/2005» від 13.07.2009 р., Директиви 2004/67/ЄС «Про здійснення заходів для забезпечення безпеки постачання природного газу» від 26.04.2004 р., Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1227/2011 «Про доброчесність та прозорість на оптовому енергетичному ринку» від 25.10.2011 р. та ін.

Висновки. Підсумовуючи, можна узагальнити, що державний енергетичний нагляд (контроль) здійснюється в межах єдиної державної політики у паливно-енергетичному комплексі України та є особливим видом контрольно-наглядової діяльності на ринку природного газу, що характеризується поєднанням загальних (властивих державному контролю загалом) та спеціальних ознак – притаманні саме йому (щодо предмету державного енергетичного нагляду (контролю), його об'єкту, форм здійснення, заходів реагування, процедури реалізації та ін.). Поняття «державний нагляд (контроль) на ринку природного газу» та «державний енергетичний нагляд (контроль) на ринку природного газу» співвідносять як родове та видове поняття, адже на ринку природного газу України мають місце і функціонують також інші види державного нагляду (контролю). Нормативно-правове регулювання державного енергетичного нагляду (контролю) на ринку природного газу характеризується комплексним характером, здійснюється законодавчими актами України різної юридичної сили та потребує подальшого вдосконалення на шляху до адаптації до європейських стандартів. Зокрема, суттєвим кроком у напрямі європеїзації законодавства України у сфері функціонування ринку природного газу стало запровадження Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р., положення якого інтегруються в інспекційну діяльність і сприяють захисту прав учасників ринку природного газу. Ефективне здійснення державного енергетичного нагляду (контролю) набуває особливого значення в умовах реалізації євроінтеграційного курсу України та воєнного стану, який зумовлює необхідність підвищених вимог до безпеки і надійності функціонування газової інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 21.03.2014 р. та 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 14.07.2025).
2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р., № 2073-IX, зі змін. та доп. Офіційний вісник України. 2022. № 49. Ст. 2675.

3. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності від 05.04.2007 р., № 877-V, зі змін. та доп. *Офіційний вісник України*. 2007. № 44. Ст. 1771.
4. Про ринок природного газу: Закон України від 09.04.2015 р., № 329-VIII, зі змін. та доп. *Офіційний вісник України*. 2015. № 37. Ст. 1117.
5. Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України: постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 р., № 77. зі змін. та доп. *Офіційний вісник України*. 2018. № 18. Ст. 610.
6. Про схвалення Плану України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 р. № 244-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhhvalennia-planu-t180324> (дата звернення: 14.07.2025).
7. Андрійко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 1999. 399 с.
8. Бакай Д.О. Державний контроль у нафтогазовому секторі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 23 с.
9. Бойко І.В., Зима О.Т., Соловйова О.М. Адміністративна процедура: консп. лекц. Харків: Право, 2017. 132 с.
10. Залюбовська І.К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні: навч.-метод. посіб. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. 104 с.
11. Офіційний веб-портал Державної інспекції енергетичного нагляду України. URL: <https://sies.gov.ua/> (дата звернення: 14.07.2025).
12. Самагальська Ю.Я. Адміністративна процедура реалізації інспекційних повноважень в Україні: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2015. 20 с.
13. Шестак В.С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): монографія. Харків: Основи, 2003. 208 с.
14. Школик А.М. Адміністративно-процедурне законодавство в Україні: становлення та систематизація: дис. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 417 с.